

Люди мають отримати можливість пишатися своїм сьогоденням і вірити в гідне майбутнє

Доповідь Президента України Леоніда Кучми
на науково-практичній конференції 21 квітня 2004 року

Шановні учасники конференції!

Високоповажні представники дипломатичного корпусу!

Робота нашої конференції завершується. Змістовна розмова, що тривала впродовж двох днів, дає можливість більш глибоко осмислити накопичений досвід трансформаційних реформ і, що дуже важливо, окреслити їх стратегічні перспективи.

Особливо хочу відзначити конструктивізм доповіді Прем'єр-міністра України Віктора Федоровича Януковича, в якій порушено надзвичайно важливої ваги проблемні питання розвитку української економіки.

Думаю, що ви повністю підтримуєте цю позицію.

Як засвідчила проведена дискусія, всі ми єдині в оцінці того, що нині в Україні, як і на теренах інших країн СНД, формується принципово нова суспільно-політична ситуація, пов'язана з фактичним завершенням попереднього (за своєю суттю - початкового) періоду системних перетворень і переходом до етапу практичної реалізації завдань довгострокової стратегії.

Так сталося, що в нашій країні початок відповідного етапу збігається з проведенням президентських виборів. Дехто у зв'язку з цим може запитати: чи не намагаємося ми у цьому випадку бігти попереду потяга і чи не краще було б перенести розмову на "потім", на період після виборів. Прийде новий Президент і розставить всі крапки над "і".

Такий сценарій є дійсно можливим. Однак, виступаючи ініціатором конференції, я керувався іншою логікою. Я виходив з того, що суспільство має наперед сформувати чіткі орієнтири щодо майбутнього нашої держави і згідно з цим визначити електоральні переваги. Гадаю, що такий підхід є виявом високої поваги до виборців і достатньо демократичним, спрямованим на те, щоб зробити вибір громадян більш осмисленим і свідомим.

Як зазначав один із видатних мислителів минулого століття англійський вчений Арнольд Тойнбі, історія кожної окремої країни, як і цивілізації загалом, розвивається за принципом "виклик - відповідь - виклик".

"Розвиток, - наголошував він, - здійснюється там, де виклик спонукає успішну відповідь, яка у свою чергу породжує дальший і вже інший виклик".

Переконаний, що запитання - "Бути чи не бути Україні незалежною державою?" становило зміст основного виклику попереднього етапу. Система викликів нового періоду, який фактично вже наступив, перебуває в іншій площині. Це комплекс взаємопов'язаних політичних, економічних, соціальних і гуманітарних проблем, вирішення яких визначатиме, якою буде Україна не лише в найближчому майбутньому, а й впродовж більш тривалої перспективи, чи, можливо, і завжди.

У зв'язку з цим потрібно більш чітко уявляти суть перехідного періоду. Йдеться не тільки про ринкову трансформацію. Остання - це лише одне з базових завдань цього періоду. Ми його в основному розв'язали. Одночасно такими ж значущими є забезпечення нових стандартів добробуту та життєдіяльності людини, її суверенних прав та свобод, утвердження основних механізмів інноваційної моделі розвитку, глибока демократизація політичної системи та становлення громадянського суспільства. Таким чином, йдеться про розуміння необхідності вирішення на заключному етапі перехідного періоду не одного, а блоку фундаментальних завдань, які органічно пов'язані одне з одним і мають розглядатися у комплексі. Йдеться по суті про нову хвилю системних реформ, основною метою яких має стати реалізація саме такого рангу завдань.

Нові акценти соціальної політики

Насамперед про основні акценти у соціальній політиці. На початковому етапі системних перетворень ми справедливо зосереджували першочергову увагу на розбудові основних атрибутів національної економіки, подоланні кризи та на ринкових трансформаціях. Звісно, що нам потрібно працювати у цьому напрямі й далі, удосконалювати зроблене, виправляти припущені помилки і деформації. Однак нині формується ситуація, за якої базові пріоритети у політиці реформ мають змінитися. Вони повинні переміститися насамперед у площину якісної перебудови соціальної сфери, яка у багатьох аспектах залишається неререформованою, зберігає риси попередньої системи.

Не можна не бачити того, що суспільство дедалі більше стикається з надзвичайно небезпечним феноменом збайдужілої людини, ефектом її дедалі більшої відчуженості. Пояснення цьому очевидне. Люди не розуміють змісту реформ, не бачать перспективи відчутних змін у соціальній сфері. Суспільство погоджувалося з цим на етапі подолання економічної кризи і первісної ринкової трансформації. Нині ж потенціал позитивних очікувань вичерпано.

У такій ситуації перед владою стоїть надскладне завдання - забезпечити не лише відчутне прискорення соціальних індикаторів, а й подолати нігілістичне ставлення населення до здійснюваних перетворень. Для цього потрібна розрахована на умови сталого економічного зростання ефективна політика соціальної модифікації.

Необхідно подолати й іншу крайність - абсолютизацію у ході системних реформ суто ринкових цінностей, утвердження їхнього верховенства не лише в економічній, а й у політичній та гуманітарній сферах. Нині ці принципи домінують головним чином у країнах периферійної зони сучасного світу. Що ж стосується країн так званого цивілізаційного центру, то там базовими є соціально-ринкові цінності. Західна Європа - це суспільство, що розвивається на засадах саме таких цінностей. Реформи Людвіга Ерхарда у повоєнній Німеччині - це реформи не просто ринкових, а соціально-ринкових трансформацій.

Ми ж сьогодні, якщо критично оцінити здійснювані перетворення, рухаємося не в бік утвердження соціально-ринкових засад розвитку суспільства, не в бік Європи, а у протилежному напрямі, у напрямі утвердження ціннісних принципів ринкового фундаменталізму, де все - у тому числі й у соціально-політичній та гуманітарній сферах - вимірюється часткою прибутку. Потрібно змінити цю домінуючу. Це можна зробити лише на нинішньому етапі розвитку - на старті економічного зростання і подолання наслідків економічної кризи, коли мають остаточно сформуватися не тільки контури, а й сама споруда суспільства, в якому нам і нашим нащадкам доведеться жити.

З огляду на це період 2004-2015 років, стратегічні завдання якого ми обговорювали, має стати періодом якісного вдосконалення всієї архітектури соціально-економічної системи, облаштування відповідної споруди таким чином, щоб кожен метр її житлової площі працював на людину, був підпорядкований її інтересам, створенню для неї відповідного комфорту, захисту її прав і свобод. Перекоаний у необхідності поглиблення публічного діалогу з цих питань.

Останнім часом намітилися позитивні зрушення в розвитку соціальної сфери. Частково я зупинявся на цьому у своєму вступному слові при відкритті конференції. Про це йшлося також у виступах Д. Табачника, С. Пирожкова, Е. Лібанової, О. Новикової та інших. Однак я пропоную бути достатньо виваженими, коли йдеться про зрушення у соціальній сфері, де, як показує практика останніх років, особливо важливими є не лише кількісні, а передусім - якісні параметри, вихід на принципово нові стандарти життєдіяльності населення порівняно з радянською епохою. Йдеться по суті про відчутне розширення сфери соціальних перетворень, органічне поєднання інструментів економічної та соціальної політики в єдиний функціональний механізм. На жаль, ми ще не піднялися саме до такого розуміння соціально-економічних трансформацій. Штучне розмежування відповідних сфер є чи не найбільш вразливим сегментом здійснюваних реформ.

У зв'язку з цим однією з ключових функцій держави мають стати її турбота про гуманізацію виробничої сфери, передусім відносин власності, їх наповнення соціальним змістом, утвердження механізмів конструктивної взаємодії між працею та капіталом, подолання ознак антагонізму, що їх супроводжують і все більше даються взнаки. Не можна вважати за нормальне явище, коли приватний сектор економіки, що зміцнює свої позиції, повністю самоусунувся від вирішення широкого комплексу соціальних проблем, коли всі соціальні витрати перекладаються лише на плечі держави. У країнах Заходу соціальні інвестиції корпорацій та фірм досягають 40 і більше відсотків загального обсягу їх витрат.

Становище, що склалося у нашій державі, слід обов'язково змінити. Соціальна та політична стабільність держави - це основа сприятливого ділового клімату. За це потрібно платити, у тому числі й на рівні приватних структур. Перекоаний у тому, що представники ділових кіл та великого бізнесу, глибоко усвідомлюючи, що не можна бути багатим і щасливим, якщо поряд бідні та знедолені, повністю згодні з такою постановкою питання.

Надзвичайно гострим для України є здійснення ефективної політики доходів, подолання на її основі глибокої майнової диференціації, що прогресує і за своїми параметрами давно вже перевищила критично припустимий рівень, який визначає поріг соціальної стабільності. Йдеться про одну з базових функцій уряду, яка реалізується у нас незадовільно. Ми все пустили у цих питаннях на самоплив. Чи не найактуальнішою тут є проблема суттєвого збільшення, можливо, на цілий порядок, вартості робочої сили - найвищої цінності держави. Напевно, немає потреби будь-кого переконувати у тому, що низька вартість робочої сили - феномен, успадкований від старої адміністративної системи. Економіка, що базується на низькій вартості робочої сили, не стимулює науково-технічний прогрес, процес нагромадження, формування страхових фондів, ресурсів пенсійного забезпечення та освіти. Врешті-решт, така економіка не має ресурсів сталого зростання.

З 2000 до 2003 року середньорічна заробітна плата в Україні зросла із 230 до 462 грн. Нині вона перевищує 500 грн., у тому числі в промисловості - до 654, на транспорті - 772 грн. На багатьох підприємствах середньомісячний рівень оплати праці перевищує 1000 грн. Це добре. Але зроблене має розглядатися лише як перші кроки. Наше завдання - протягом найближчих років створити об'єктивні передумови підвищення заробітної плати, як мінімум, до 300 доларів на місяць.

Розрахунки вказують на те, що це нам під силу. Основою цього є високі темпи зростання продуктивності праці. Ми хочемо утвердити себе як європейська держава, що має вагомий економічний потенціал і прагне зайняти достойне місце в цивілізованому світі. Тому маємо зрозуміти: візитною картою сучасної цивілізації є висока вартість робочої сили.

Радий, що цю позицію поділяють наші профспілки, про що засвідчує надзвичайно конструктивний за своїм змістом виступ народного депутата України, Голови федерації профспілок Олександра Миколайовича Стояна.

З огляду на це справа великої політичної, економічної та соціальної ваги - зміцнення позицій середнього класу, питому вагу якого потрібно у найближчій перспективі подвоїти, довести, як мінімум, до 45-50% від загальної

кількості населення, одночасно скоротивши частку людей з доходами, нижчими за прожитковий мінімум. Загалом у політиці доходів не повинно бути місця для реанімації зрівнялівки. Долати диспропорції, що склалися, треба не шлунчим обмеженням верхньої планки доходів заможних верств населення, у тому числі багатих сімей, а, навпаки, їх легалізацією та виведенням з тіні, розширенням прощарку приватних власників (у тому числі землі), які активно займаються підприємництвом і отримують від цього доходи.

Хочу ще раз повторити свою позицію: я проти полювання за відьмами. Новий цикл перерозподілу власності в Україні є неприпустимим. Це дуже небезпечна позиція. Навпаки, маємо йти шляхом збільшення прощарку приватних власників. Стимулювання людей до володіння приватною власністю та її ефективний захист - один з принципових пріоритетів політики доходів.

Потребує максимальної уваги і проблема зайнятості. І в цьому питанні маємо позитивні зрушення. За чотири роки економічного зростання рівень безробіття знизився на 27,8 відсотка. Відчутно поліпшилася структура зайнятості.

На багатьох підприємствах і в організаціях, особливо в установах державного сектору, ще залишається надлишкова зайнятість. Це стримує зростання оплати праці. Чи потрібно й далі зберігати таку ситуацію? Можливо, слід зробити рішучі кроки у протилежному напрямі: суттєво підвищити рівень оплати праці, її матеріальної мотивації й водночас свідомо піти на деяке зростання рівня безробіття?

Я б хотів, щоб суспільство усвідомило, що поза цією дилемою позитивного вирішення проблеми стимулювання висококваліфікованої інтенсивної праці, виробництва загалом не існує.

Життєво важливою справою є забезпечення випереджального розвитку соціальних інститутів (освіти, медицини, культури), зростання соціальних інвестицій, безпосередньо спрямованих на розвиток людини. Потрібно сміливо переходити на систему адресної підтримки малозабезпечених сімей, яка має замінити нинішню соціально несправедливу і вкрай неефективну систему пільг, субсидій та компенсацій. Адресність соціальної допомоги має стати ефективним інструментом скорочення рівня бідності.

Дієвим важелем соціальної політики може стати суттєве прискорення темпів становлення сучасної недержавної соціальної інфраструктури, активне використання в цьому світового досвіду. Це стосується, насамперед, реформування системи соціального страхування та проведення пенсійної реформи. Те саме можна сказати і про реформу системи охорони здоров'я, запровадження механізмів багатоканальності фінансування медичної галузі, забезпечення керованого розвитку платних медичних послуг, введення державного соціального медичного страхування, оптимального співвідношення між наданням медичних послуг і свободою їхнього вибору. І у цій сфері діє та сама, що і в пенсійній системі, закономірність: на основі діючих механізмів подолати кризу медичного обслуговування населення, яка весь час поглиблюється, неможливо.

Концентрованої уваги суспільства потребують загальноосвітня та вища школи. Переконали у тому, що настав час, коли весь існуючий економічний потенціал суспільства треба зосередити на вирішенні наявних у цих сферах проблем, передусім на зміцненні їхньої матеріально-технічної бази, якісному вдосконаленні навчального процесу. Треба зробити все можливе і неможливе, щоб у максимально стислі строки досягти відчутних результатів. Не хочю виправдовуватися, однак раніше це було нереально. Нині фінансовий стан держави зовсім інший.

Накопичувані ресурси потребують концентрованого використання. Їх не можна розпоршувати. Кабінет Міністрів і Верховна Рада мають більш чітко визначитися і у даному питанні. Треба виходити з того, що рівень і зміст освіти є одним із основних чинників, що гарантує, з одного боку, вільний розвиток особистості, з другого - інноваційний прогрес, незалежність і безпеку держави в глобальному середовищі. За великим рахунком ми змогли утвердити себе як потужна авторитетна держава насамперед завдяки високому освітньому потенціалу нашого народу. Цей потенціал потребує нині відчутної модернізації та зміцнення.

На порядок денний нині висувуються і проблеми докорінної перебудови житлової політики - невідкладного проведення житлово-комунальної реформи і формування ефективного конкурентного середовища у цій сфері, забезпечення всього комплексу умов відчутного розширення житлового будівництва, у тому числі за рахунок іпотечного кредитування. Водночас потрібно розширити практику державної підтримки кредитування житлового будівництва, насамперед для молоді та військовослужбовців. Мене можуть запитати: чи не запізно порушуються саме ці проблеми? Скажу відверто: багато з цих питань набули особливої актуальності лише тепер, коли проблеми довгострокової стратегії переходять у площину реальної практики. Жорстка політика подолання економічної кризи, яка раніше домінувала, не могла безпосередньо пов'язуватися з відповідними завданнями. Перехід економіки до фази зростання створює об'єктивні передумови для внесення істотних коректив і до цієї сфери суспільного розвитку. Ідеться не лише про істотне посилення соціальної спрямованості курсу реформ, а й про її перетворення на важливий інструмент прискорення економічного зростання, зміцнення злагоди і порозуміння в суспільстві.

Завдання інноваційного розвитку

Поряд з глибокою перебудовою соціальної сфери такою ж мірою пріоритетним завданням є перехід на інноваційний шлях розвитку, який має ґрунтуватися на активній інвестиційній політиці та модернізації всієї економічної системи.

Важливо враховувати те, що реалізація стратегії випереджального розвитку можлива тільки на основі утвердження ефективно працюючої інноваційної моделі. Якщо раніше це питання могло розглядатися лише як стратегічна перспектива, то нині його реалізація зміщується в бік повсякденної політики уряду. Про це докладно йшлося у доповіді Прем'єр-міністра, у виступах Семиноженка, Кушнарєва, Богуслаєва та інших учасників конференції.

Ще одне принципове застереження. Маємо подолати ілюзорне уявлення щодо можливості забезпечення постіндустріальної трансформації української економіки вже на нинішньому етапі розвитку. Це чистої води романтизм. Насправді має йтися насамперед про невідкладну реіндустріалізацію виробничого потенціалу, перед здійсненням якої зупинилася радянська економіка. Цей етап перескочити неможливо.

Йдеться про індустріальну модернізацію, яка має поєднати в собі запровадження сучасних інтенсивних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, забезпечити даліше відчутне зростання продуктивності праці і водночас стати основою нарощування потенціалу економічного зростання. Для цього у нас є всі необхідні передумови.

Той факт, що зростання продукції машинобудування більш як у два рази забезпечувалося насамперед за рахунок нарощування випуску наукоємних галузей, є переконливим доказом того, що науково-технічний комплекс нашої держави є не лише дієздатним, а й достатньою мірою конкурентоспроможним.

Йдеться про потенціал не лише внутрішнього оновлення діючих виробничих потужностей (а їх зношеність перевищує 60 відсотків), а й, що особливо важливо, - про задоволення відповідних потреб зовнішнього ринку. Постіндустріальні країни такого сегмента економіки не мають. Вони його значною мірою ліквідували. Їхня спеціалізація - постіндустріальна продукція.

Однак країнам периферійної зони (а це - понад чотири п'ятих всього населення земної кулі), у тому числі й країнам СНД, потрібна передусім продукція індустріального модернізму. Наш машинобудівний комплекс здатний працювати на те, щоб максимально заповнити відповідну нішу.

Увага, яку вже тепер виявляють до індустріального і високотехнологічного потенціалу нашої держави інші країни, зокрема Китай, Індія, країни Близького Сходу та Латинської Америки, є беззаперечним доказом правильності такого висновку. Лише минулого року український експорт продукції машинобудування виріс на 38,3 відсотка.

Зростає його частка і в торгівлі з країнами СНД. Україна поступово перетворюється на центр машинобудування на теренах відповідного простору. Цю тенденцію потрібно стимулювати відповідною державною політикою. Вступ нашої держави до СОТ може збільшити такі можливості.

Сказане не означає послаблення уваги до високотехнологічних галузей, які мають достатньо вагомий потенціал. Лише в ракетно-космічній галузі Україна володіє 17-ма з 22-х відомих у світі базових технологій.

Маємо у розпорядженні потужну фундаментальну науку, визнані у світі наукові школи з провідних напрямів сучасного науково-технічного прогресу. Про це йшлося у виступах. Звідси очевидне: наша економічна політика має будуватися на подвійній основі - підтримка індустріальної модернізації плюс активне державне стимулювання високотехнологічного потенціалу.

При вирішенні всього комплексу завдань інноваційного розвитку маємо виходити з необхідності органічного поєднання ринкових методів стимулювання науково-технологічної діяльності з заходами, які б забезпечили суттєве посилення ролі держави.

У зв'язку з цим хочу нагадати присутнім, що при виведенні української промисловості, її провідних галузей на траєкторію зростання поруч із заходами макроекономічного регулювання винятково важливу роль відіграли укази Президента та відповідні закони 1998-1999 років щодо стимулювання металургії, сільського машинобудування, судно- та літакобудування, легкої та харчової промисловості, танкобудування та інші. Нас звинувачували у тому, що це суперечить ринковим принципам. Але ми робили свою справу й отримали відчутні позитивні результати.

Суб'єктами реалізації інноваційної політики мають стати всі, без винятку, міністерства і відомства, органи державної влади на місцях.

Якщо ми дійсно хочемо досягти необхідного прогресу, потрібно скорегувати функціональні обов'язки та структури відповідних інституцій, зосередити їхню увагу насамперед на стратегічних завданнях. Там, де міністерствами вирішуються лише поточні проблеми, там взагалі не існує потреби в інноваційній політиці. Це рудимент адміністративної системи, якого досі ми не позбулися.

Міністерства промислової та аграрної політики на ділі мають стати міністерствами інноваційної політики у відповідних галузях, Міністерство енергетики - міністерством енергозбереження і так далі.

Вважаю за необхідне повернутися до ідеї відновлення державного комітету з науки та технологій.

Потрібно відповідно скорегувати і функції віце-прем'єрів.

Визначальним чинником інноваційного розвитку має стати інтеграція освіти, науки та виробництва, об'єднання промислового, банківського та торговельного капіталу у потужні структури, здатні продукувати високотехнологічні, конкурентоспроможні товари та послуги. Ми переконалися у тому, що в автоматичному режимі ці питання самі собою не вирішуються. Потрібно працювати над створенням відповідної законодавчої бази, інших передумов.

Йдеться про державне сприяння створенню фінансово-промислових груп, зокрема транснаціональних, а також горизонтальних та вертикальних холдингових компаній, науково-технічних центрів, технополісів, технопарків. У перспективі вони повинні стати стрижнем науково-технологічного та інноваційного процесу. Окремі з таких структур можуть формуватися через механізми вільних економічних зон. Але для цього їх потрібно очистити від спекулятивного бізнесу.

Водночас уряд має здійснити конкретні заходи, спрямовані на підтримку венчурних фірм та малих підприємств інноваційної спрямованості, вироблення державної політики приватизації установ науково-технологічної сфери, розвиток та поглиблення міжнародного співробітництва у трансферті технологій, насамперед з країнами СНД.

Важливим чинником інноваційного прогресу має стати державна політика, спрямована на стимулювання та захист внутрішнього ринку високих технологій. Процес інтенсивного оновлення виробничих фондів, який фактично вже розпочався, створює для цього сприятливі умови.

Наголошую ще раз: Україна має можливість забезпечити сучасну модернізацію виробництва, спираючись значною мірою на власний науково-технічний та кадровий потенціал, на можливості вітчизняної промисловості, поглиблення її кооперації з промисловістю інших країн, на розвиток спільних з іноземними інвесторами підприємств.

Прикладом такої політики може слугувати інтенсивне технічне та технологічне переоснащення транспортної інфраструктури, яке здійснюється галузевим міністерством на базі вітчизняного машинобудівного комплексу.

Особливо вагомим є потенціал розвитку інформаційних технологій. Нещодавно я зустрівся з одним із іноземних бізнесменів, який декілька років тому заснував фірму, що розробляє комп'ютерні програми. Нині оборот цієї фірми перевищує 400 млн. доларів.

І це природно. Україна справедливо вважається однією з провідних країн світу по підготовці висококваліфікованих програмістів.

Цим потенціалом потрібно вміло розпоряджатися. Робити це ми ще не навчилися.

Ключовим елементом реалізації політики інноваційного зростання має стати дальше нарощування обсягу інвестицій та підвищення їхньої ефективності.

Лише за останні чотири роки обсяг інвестицій в основний капітал зріс більш як на 90 відсотків. Ці темпи потрібно закріпити.

Зростання ВВП (до 2015 року) у 2,3-2,4 раза потребує, як це передбачається відповідними розрахунками, збільшення капіталовкладень щонайменше в 4 рази. Середньорічний темп приросту інвестицій має скласти 12-13 відсотків.

Для цього необхідно реалізувати щонайменше чотири базові передумови.

По-перше, треба забезпечити більш високий рівень валового нагромадження основного капіталу. У нас він становить близько 20 відсотків ВВП, а в переважній більшості країн Південно-Східної Азії, які працюють на випередження, - понад 30 і навіть 35 відсотків.

Про це детально йшлося у виступі академіка В.Гейця.

По-друге, потрібно йти шляхом відчутного зменшення податкового навантаження та відповідно - рівня державного споживання. Якщо у 1999 році доходи Зведеного бюджету, Пенсійного фонду та фондів державного соціального страхування склали 34,6 відсотка ВВП, то за наслідками минулого року - 40,5 відсотка.

Такий рівень державного споживання можуть дозволити лише країни з розвинутою економікою. У країнах, які працюють на випередження, забезпечують 6-7 відсотків щорічного зростання, рівень державного споживання не перевищує 25 відсотків. Маємо в цьому відчутні резерви. Результати економічного зростання не повинні "проїдатися", вони мають реінвестуватися в економіку. Це золоте правило, яким має керуватися уряд, якщо він на ділі дбає про перспективу.

Третя, базова позиція стосується державних інвестицій. У країнах з розвинутою економікою відповідний показник вважається оптимальним на рівні до 3 відсотків ВВП.

У нас же інвестиційний потенціал держави зведено до мінімуму - менше 1 відсотка. Навіть фінансові ресурси, які надходять від приватизації, йдуть на розширення фонду споживання.

Четверта позиція пов'язана із залученням іноземних інвестицій і на їхній основі - нової техніки та передових технологій. Передбачається, що вступ України до СОТ сприятиме суттєвому поліпшенню інвестиційного іміджу України.

За існуючими прогнозами, надходження прямих іноземних інвестицій в Україну до 2015 року має зрости порівняно з 2003 роком в 4-5 разів і скласти 1,5-2,0 млрд. дол. за рік. Минулого року приріст іноземних інвестицій склав майже 1,2 млрд. доларів. Так що йдеться про цілком реальну перспективу.

Ми накопили вагомий досвід макроекономічної стабілізації - основи інвестиційної привабливості української економіки.

Учасникам конференції відомо, якою гострою була критика на адресу Президента з приводу обгрунтованої ще у 1994 році базової позиції економічної стратегії нашої держави - пріоритетності макроекономічної стабілізації.

Це було найскладніше, з точки зору практичної реалізації, питання.

Нагадаю, що у зв'язку з переходом на світові стандарти ціни в Україні на нафту зросли у 24,5 тисячі разів, бензин -

64,7 тисячі, дизпаливо - 73,8 тисячі, газ - 21,6 тисячі разів.

Це офіційні дані Держкомстату.

Для довідки зазначу: під час світової енергетичної кризи 70-х років світові ціни на нафту зросли майже у 4 рази, що стало чи не найжорстокішим випробуванням світової економіки у повоєнні роки. У нас же, як бачимо, відповідне зростання вимірювалося тисячами разів.

Адекватно цьому лише у 1993 році роздрібні ціни зросли на 10260 відсотків.

Навіть не віриться, що ми змогли подолати і такі катаклізми.

Це не прийшло саме собою.

Росія і Білорусь до цього часу не перейшли на світові ціни на енергоносії. Ми ж це зробили в середині 90-х років.

Нині макроекономічна стабільність в Україні є однією з найбільш надійних не лише на пострадянському просторі, а й серед усіх інших країн з перехідною економікою. Це визнають і зарубіжні експерти. Причиною того, що країни Центральної Європи, які раніше лідирували, а нині суттєво знизили середньорічні темпи зростання, з моєї точки зору, є насамперед, невирішеність багатьох проблем у сфері макроекономічної стабілізації.

Доречним буде зазначити, що в Росії останні чотири роки середньорічні темпи інфляції були вдвічі вищими, ніж у нас.

Нам потрібно зберегти послідовність і в цьому питанні. Міцна грошова одиниця має й надалі залишатися визначальним атрибутом національного ринку, вагомим чинником його інвестиційної привабливості, дієвим засобом підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника та модернізації економіки, збереження та нагромадження доходів населення.

Ми не повинні переступати планку інфляції у 5-6 відсотків, поступово наближатися до європейського стандарту - 2 відсотки.

Гнучкішою, на мій погляд, може бути і політика дефіциту державного бюджету. Згідно з міжнародними стандартами, бюджетний дефіцит до 3 відсотків ВВП виконує позитивну функцію в економіці. Йдеться про ситуацію, коли відповідні фінансові ресурси скеровуються не на поточне споживання, а використовуються як додаткове джерело фінансування державних інвестиційних програм.

У зв'язку з цим помірно збільшення дефіцитності бюджетних витрат, що спрямовуватимуться на економічно виправдані цілі, може стати досить ефективним інструментом не лише політики зростання, а й інноваційної перебудови економіки. Це сприятиме активізації фондового ринку та поліпшенню структури грошового обігу, яка залишається чи не найбільш вразливою позицією грошової системи нашої держави.

І декілька слів про банківську систему. Вона відчутно прогресує. Про це докладно йшлося у виступі С.Тігіпка.

Водночас і тут залишається багато нерозв'язаних питань. Якщо виходити з того, що головним у діяльності банків є їхнє сприяння стратегії випереджального зростання, зокрема участь у формуванні інвестиційних ресурсів, то можна зробити висновок, що банківська система України за своїми основними параметрами ще не відповідає поставленим вимогам.

У 2003 році частка інвестиційних кредитів комерційних банків не перевищила 7 відсотків від загальної суми інвестицій, що значно менше за відповідні параметри країн з перехідною економікою Центральної Європи. Існує багато й інших проблем, які пов'язані насамперед з капіталізацією комерційних банків, зміцненням надійності банківської системи. Для їх реалізації потрібна узгоджена політика НБУ та уряду, а також Державної комісії з цінних паперів. Йдеться про питання, що потребують невідкладного вирішення.

Посилення дієздатності держави

У контексті порушених питань стає очевидним: однією з центральних проблем нового етапу є посилення ролі держави, зміцнення її дієздатності, забезпечення її домінуючої ролі в модернізації національної економіки.

Це моє економічне кредо, принципова позиція, якої я намагався дотримуватися протягом усіх років президентства.

Це не лише проблема українського суспільства. Як відновити дієздатність держави, зробити її сильною і водночас не реанімувати стару адміністративну систему - це проблема, що постала сьогодні перед усіма без винятку державами пострадянського простору.

Будьмо відвертими: готових рецептів щодо вирішення цього надзвичайно складного питання ні ми, ні інші країни СНД поки що не мають. І в цьому питанні потрібно спиратися насамперед на накопичений досвід, розуміти, що широко розрекламована на Заході політика "чим менше держави - тим краще" зазнала на теренах СНД повної поразки. Для перехідного суспільства така політика стала одним із найбільш деструктивних чинників.

Ми зіткнулися з феноменом повного нерозуміння, а можливо, і свідомого ігнорування цих проблем західними політиками. Звідси й відповідні суперечності в оцінці суспільно-політичних процесів, які нині відбуваються у наших країнах, у тому числі і в Україні. Ми не повинні ховати голову в пісок і замовчувати зазначені розбіжності.

Суспільство має право на відповідну поінформованість.

У зв'язку з цим хочу привернути увагу до окремих, найбільш гострих моментів.

Посилення дієздатності держави має оцінюватися насамперед з позицій подолання корупції та тінізації економіки, її дебіурократизації. Світовою практикою доведено: чим слабша держава, тим вищий ступінь тінізації.

Протягом останніх років рівень тінізації української економіки знизився з 45 відсотків у 1997 році до 34-35 відсотків - у минулому. Звісно, щр йдеться про орієнтовні експертні оцінки. Водночас їх рівень залишається ще занадто високим. Він перевищує критично припустиму межу.

Особливо небезпечним для суспільства є поширення тінювих відносин практично на всі неекономічні сфери. Йдеться про тінювий політичний ринок, наявність тінювого політичного лобізму, тінізацію виборчої системи, неформальну кадрову політику, тінювий ринок освіти, медичних послуг, науки, захист замовних (куплених) наукових дисертацій тощ.

Це призводить не лише до криміналізації суспільства, а й до значних морально-етичних втрат, правової незахищеності громадян та суб'єктів господарювання, утвердження негативного міжнародного іміджу держави.

Досвід показує, щр обмеження тінізації економіки не може базуватися лише на силових методах, які дають тимчасовий ефект. Це має бути цілісна система дій, спрямована передусім на викорінення передумов цих явищ

Необхідна нова стратегія детінізації економіки та боротьби з корупцією.

Вона має полягати у першочерговому формуванні збалансованого правового поля (власне, витоки тінізації беруть початок у цій сфері), створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів суб'єктів господарювання, зниження бюрократичних бар'єрів, реалізації чітких економічних правил та політичних процедур взаємодії бізнесу та влади.

У своєму щррічному Посланні я звернувся до уряду та Верховної Ради з пропозицією розглянути можливість проведення амністії громадян у зв'язку з легалізацією тінювих капіталів. Відповідний законопроект подано мною на розгляд парламенту. У зв'язку з цим дуже важливо враховувати, щр, крім фінансового ефекту, амністія тінювих капіталів може стати кроком до формування "економіки довіри".

У цьому ж контексті слід розглядати ще одну ключову проблему - проблему забезпечення необхідної правової та політичної підтримки і надійного захисту прав приватної власності, яка утверджує свої позиції.

Якщр у попередньому десятиріччі основні акценти у цій сфері робилися на кількісних перетвореннях, то тепер, коли сформовано критичну масу приватної власності, на перший план виходять питання, щр стосуються її упорядкування та надання реальних гарантій державного захисту та недоторканності.

У цьому контексті як одну з ключових розглядаю проблему реформування системи корпоративного управління.

Сформований на основі приватизації державного майна корпоративний сектор займає найвагоміше місце в українській економіці. На його частку припадає майже дві третини ВВП. Однак за роки реформ в Україні так і не створено необхідних передумов, які сприяли б утвердженню ефективних механізмів корпоративного управління.

Залишається низькою прозорість акціонерних товариств, глибока тінізація їхньої діяльності, правова незахищеність корпоративних прав акціонерів, особливо дрібних, їхні відверто брутальні порушення. Йдеться, по суті, про порушення майнових прав, як я вже зазначав, майже третини населення - майже 18 млн. громадян, які володіють великими та малими акціями.

Я вже порушував цю проблему раніше, однак очікувані зрушення поки щр відсутні. Загалом в уряді склалася парадоксальна ситуація, за якої проблемами вдосконалення власності (а це базова позиція системних реформ) взагалі ніхто не займається.

До ключових у механізмі вдосконалення відносин власності відношу проблему логічного завершення земельної реформи, здійснення на цій основі докорінної перебудови економічних та фінансово-кредитних відносин на селі.

Йдеться про вирішення всього комплексу питань, щр стосуються капіталізації земельних відносин - утвердження повноцінного ринку землі, відповідних цінових механізмів сучасних земельно-орендних та іпотечних відносин.

Треба бути прагматиками - іншого інструментарію реалізації потужного потенціалу аграрного сектору економіки, його інноваційної перебудови не існує. Повністю згоден у цьому з позицією академіка П.Саблука.

Поряд із завершенням земельної реформи держава зобов'язана забезпечити необхідні інституційні передумови для зміцнення позицій споживчої кооперації, яка змінила свою природу, адаптувалася до ринку і зберігає свою нішу в економічному процесі.

Надзвичайно актуальним для України є утвердження сучасних механізмів захисту прав на інтелектуальну власність. Це також одна з провідних функцій держави. Необхідно створювати механізми комерціалізації інтелектуальної діяльності, забезпечувати її захист від недобросовісної конкуренції, незаконного відчуження, підробок та обмеження інших прав у виробничій, науковій, літературній та художній сферах.

Ми так і не навчилися вирішувати ці питання і зазнаємо від цього неймовірних втрат.

Надзвичайно відповідальне завдання у реформуванні власності - перехід до системної приватизації у стратегічно важливих галузях економіки, які критично впливають на структурні та макроекономічні процеси в масштабах всієї країни.

Ставиться завдання до 2008 року в основному завершити процес приватизації як широкомасштабного соціально-економічного процесу перехідного етапу української економіки. Йдеться про зменшення питомої ваги державного сектору до 8-10 відсотків, що сприятиме більш інтенсивному припливу капіталу в економіку України та її зростанню.

Водночас потрібно відокремити міністерства від управління державними підприємствами, об'єднуючи їх у спеціалізовані корпоративні формування. Прикладом може бути Міністерство палива та енергетики, зокрема робота національних акціонерних компаній "Нафтогаз України", "Енергоатом" та створюваної нині "Енергетичної компанії України". Незабаром буде утворено й відповідну вугільну компанію.

Хочу зупинитися на проблемі, яку я порушував і раніше.

Ми повинні утримуватися від спрощень в оцінках процесів утвердження промислово-фінансового капіталу, його концентрації та взаємодії з державою у розбудові національної економіки. Ці процеси часто огульно ототожнюються з олігархізацією, що цілком неправильно.

Не можна пов'язувати майбутнє української економіки винятково з пріоритетним розвитком малого та середнього підприємництва. Хоча, як вам відомо, я активно сприяю його утвердженню і роблю все необхідне для підтримки та захисту.

Слід виходити і з того, що малий і середній бізнес у всіх без винятку країнах Заходу завжди розвивався і продовжує розвиватися у тісному взаємозв'язку з великими підприємствами, сформованими ще в індустріальну епоху.

Йдеться скоріше про структури проміжні, здатні заповнювати ті ніші в економічному просторі, які великі підприємства через свою специфіку зайняти не можуть.

У зв'язку з цим потрібно обов'язково подолати протиставлення малого та середнього бізнесу великому капіталу і великим підприємствам. Це суто хуторянська ментальність. Вона не відповідає, і більше, того - суперечить стратегічним цілям нашого розвитку. Треба виходити з того, що лише великий національний капітал у союзі з малим та середнім бізнесом може стати основою реальної суверенності національної економіки, її базовою конструкцією.

Багато проблем та складнощів в економічному розвитку виникли у нас саме через надто повільне формування та зміцнення національного капіталу.

Упередженою, з моєї точки зору, є і позиція, що заперечує необхідність тісної взаємодії держави з приватним капіталом.

Розберімося детальніше і в цьому важливому питанні.

Приватний капітал, незалежно від структури та розмірів, завжди потребує підтримки держави і розраховує на неї. Економічними й особливо науково-технологічними досягненнями західне суспільство значною мірою завдячує органічному поєднанню потужності приватного капіталу (у тому числі й сили монополії) і можливостей держави в єдиний функціональний механізм.

Для довідки зазначу: у Південній Кореї в роки економічного зростання число фінансово-промислових груп зросло з 10-ти - у 1965 році до майже 100 - на кінець 90-х років.

Чому ми маємо керуватися іншими принципами?

Я не бачу в цьому сенсу.

Ті, хто хотів би бачити українську економіку тільки як сукупність дрібних кустарів та лоточників, повинні знати: такий варіант здатний суттєво послабити не лише економічну, а й політичну безпеку нашої держави.

Цього не повинно статися за жодних умов. Окрім сказаного, ми повинні враховувати і специфіку структури нашої економіки, високу частку базових галузей виробництва, а також особливості нинішнього етапу індустріальної модернізації. За всіма канонами світового досвіду індустріальне суспільство, а ми перебуваємо саме на цьому етапі розвитку, це суспільство великої корпорації. Ми не можемо бути винятком.

Переконаний, що означений комплекс проблем, що стосується вдосконалення відносин власності, - а це, повторюю, основа економічної системи суспільства, - справедливо повинен бути поставлений у розряд визначальних завдань економічної модернізації. Їх реалізація безпосередньо кореспондується із завданнями, що стосуються підвищення дієздатності нашої держави.

Поглиблення демократизації та політична реформа

Проблема дієздатності держави має ще один аспект - вона прямо і безпосередньо пов'язана із завданнями розвитку демократії та становленням громадянського суспільства. Ми дійшли межі, за якою прогрес у розбудові Української держави та суспільства можливий лише на основі відчутних демократичних перетворень.

Альтернативи цьому, доречним буде сказати, ні у нас, ні в інших країнах пострадянського простору не існує. Це моя

принципова позиція.

У зв'язку з цим не думаю, що хтось може заперечити очевидне: попередній період розвитку нашої держави залишить (без усяких сумнівів) помітний слід у системному оновленні всіх сфер суспільного життя, у тому числі його демократизації.

Неймовірними зусиллями вдалося не лише зруйнувати підвалини тоталітарної системи, покласти край однопартійній системі та ідеологічному монополізму, а й закріпити основні компоненти демократичного устрою: вільні вибори, розподіл між трьома гілками влади, багатопартійність і парламентаризм, свободу слова, ідейний та політичний плюралізм, незалежні засоби масової інформації, регіональне та місцеве самоврядування.

Все це не прийшло само собою. Це добре знають і нинішні "опоненти". Проте це поки що лише інституційні атрибути демократії, які потрібно наповнити конструктивним змістом. Я це добре усвідомлюю.

Водночас і в цьому питанні потрібно бути реалістами, розуміти, що одним стрибком перескочити із системи тоталітаризму в демократію європейського зразка (хоч би як це кому хотілося) неможливо.

Йдеться про ще одне ілюзорне уявлення, у полоні якого перебувають окремі як українські, так і зарубіжні політики.

Навряд чи слід забувати, що процес утвердження сучасної європейської демократії мав тривалу - понад двохсотрічну - історію, що ніде, навіть у найбільш благополучних країнах, він не відбувався прямолінійно, що скрізь мали місце кризи та "відкати", і, нарешті, що цей процес набув сталих та незворотних ознак лише після того, як поєднався з механізмами громадянського суспільства, коли сформувався найширший прошарок середнього класу - основного соціального носія демократизації, гаранта політичної стабільності.

Навряд чи у цьому зв'язку потрібно акцентувати і на тому, що у деяких нині респектабельних країнах Заходу встановлення рівних виборчих прав, як і подолання расової дискримінації, відбулося лише у повоєнний період.

Не випадковим є й те, що Людвіг Ерхард поєднавав процес демократизації з практичною реалізацією принципу "добробут для всіх". Саме цей принцип був визначальним в утвердженні соціально-ринкової економіки, яка стала основною передумовою демократизації німецького суспільства.

Все це органічно взаємопов'язано.

Ми ж ще далекі від комплексного розв'язання цих питань. Це завдання нового етапу розвитку, який тільки розпочався.

Враховуючи сказане, політичній громадськості та широкому загалу належить більш виважено та реалістично підходити до всього того, що стосується демократизації українського суспільства. Маємо гіркий досвід в економіці, коли прагнення штучної імплементації тих чи інших форм ринкової інфраструктури оберталося для нас негативним результатом.

У нас немає права на помилку і в цьому питанні. Демократизація - складний шлях, яким має пройти суспільство. Вона не встановлюється командою згори, а може стати конструктивною тоді, коли для цього сформовано міцний фундамент, створено відповідні суспільно-політичні передумови.

Час, нарешті, зрозуміти й те, що демократія не може постати з анархії. Головним суб'єктом її утвердження може бути тільки сильна дієздатна влада та держава. Я керувався саме цим, коли ще у 1999 році виступив з ініціативою проведення в Україні глибокої політичної реформи.

Вносячи відповідні пропозиції, я виходив з того, що президентсько-парламентська система влади відіграла важливу роль на початковому етапі державотворення, особливо у перші роки нашої незалежності, забезпечуючи реалізацію не лише складних системних реформ, а й надійну стабільність суспільства та держави, громадянський мир і злагоду.

Проте в діючій політичній системі закладено глибокі суперечності, які нині стали відчутним гальмом суспільного прогресу. На це не можна закривати очі. Модернізація соціально-економічної сфери можлива тільки на основі реальної модернізації влади та суспільства загалом. Йдеться про об'єктивну реальність, яку не потрібно змішувати з амбіціями окремих політиків та їх закордонних адвокатів.

У зв'язку з цим хочу привернути увагу до того, що головним у політичній реформі має стати якісне зростання ролі представницьких інституцій, передусім парламенту, а через це і політичних сил, насамперед партій, у розробці й реалізації державної політики, забезпеченні узгодженої та відповідальної діяльності законодавчої та виконавчої влад, демократизації всіх сфер суспільного життя, утвердженні основних засад громадянського суспільства.

У кінцевому підсумку йдеться про посилення дієздатності держави і водночас укорінення таких суспільних умов, за яких демократичні принципи розвитку українського суспільства стануть визначальними у політичній сфері, а демократичні перетворення - незворотними.

Важливо враховувати й те, що завдання політичної реформи прямо і безпосередньо кореспондуються з євроінтеграційною стратегією України - входженням нашої держави до спільноти усталених демократій.

Водночас мої пропозиції щодо реформи, переходу до парламентсько-президентської республіки і на цій основі - консолідованої демократії - враховують й особливості суспільного розвитку країн пострадянського простору -

найближчих сусідів України.

Ще раз наголошую: укорінення демократії в нових незалежних державах - колишніх радянських республіках - має за нинішніх умов неабияке значення не лише для успішного вирішення всього комплексу нагальних завдань внутрішніх перетворень, а й для суспільного поступу в Європі та світі загалом.

У зв'язку з цим перетворення України на осередок демократії на теренах СНД слід розглядати як питання надто значуще не тільки для українського народу, але й для міжнародної спільноти. Маємо всі передумови, щоб здійснити цю відповідальну місію.

Всі ми свідомі того, що такі перетворення не можна зводити лише до розв'язання проблем вищих органів державної влади. Створення політичної системи європейського зразка потребує комплексного вирішення і таких масштабних завдань, як здійснення кардинальної судової реформи та реформування системи органів місцевого самоврядування, що дозволить забезпечити необхідну збалансованість усіх трьох гілок державної влади. Нині опрацьовуються і ці проблеми.

Переконаний у тому, що депутатський корпус України, український політикум загалом знайде в собі сили реалізувати відповідні завдання. Вони, повторюю, є об'єктивно зумовленими.

Водночас проблеми політичної реформи мають бути відокремлені від питань, що стосуються розгортання виборчого процесу. Ці питання автономні за своїм змістом, і їх не потрібно змішувати.

Зовнішньополітичні пріоритети

З визначенням стратегії "Європейський вибір", яка була обґрунтована у моєму Посланні до Верховної Ради у 2002 році, проблема реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави перемістилася з політичної площини у сферу практичних рішень. На нинішньому етапі локомотивними ланками цього процесу стали, з одного боку, вирішення широкого комплексу проблем, пов'язаних зі вступом України до СОТ і створенням зони вільної торгівлі з ЄС, з другого - дії щодо набуття повноправного членства України в НАТО.

Наша держава активно підтримує розширення ЄС, яке відкриває для України нові стратегічні перспективи та досить вагомі можливості поглиблення євроінтеграційної політики. Упевнений, що наявні ускладнення в цьому питанні, які стосуються візового режиму та руху товарів, мають тимчасовий характер і будуть врегульовані.

Водночас ми повинні творчо осмислити досвід країн попередньої хвилі євроінтеграційного процесу, проаналізувати не лише позитивні, а й негативні сторони, аби уникнути помилок, яких припустилися країни Центральної Європи. Ми не повинні інтегруватися в Європу як "молодша сестра". Ми вже це "проходили". Маємо запобігти цим явищам.

Відкладення на більш віддалений, ніж це передбачалося нами раніше, термін реалізації кінцевої мети - набуття Україною повноправного членства в ЄС, а це наше незмінне прагнення, не повинно стати втратою для суспільства, оскільки йдеться про розширення періоду фундаментальних системних трансформацій, які належить здійснити. Йдеться:

- по-перше, про реалізацію у відповідний проміжок часу стратегії випереджального розвитку, про яку ми сьогодні ведемо мову і яка має забезпечити зростання ВВП у 2,3-2,4 раза та відчутне подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та державами - членами Євросоюзу;

- по-друге, про опанування інноваційної моделі, метою якої є істотне підвищення конкурентоспроможності економіки, утвердження України як високотехнологічної держави;

- по-третє, про цілеспрямоване забезпечення надійних передумов скорочення розриву в рівні та якості життєвих стандартів з країнами ЄС, утвердження середнього класу - основи політичної стабільності та демократизації суспільства.

У зв'язку з цим можна вести мову про специфічні риси українського шляху євроінтеграції, де основна увага концентрується на фундаментальності внутрішніх перетворень. Йдеться про політику, яку можна було б назвати політикою конструктивної євроінтеграції, яка враховує ризики та загрози форсованої євроінтеграції. Реалізація Копенгагенських критеріїв має здійснюватися нами саме на такій основі. Поспішність тут недоречна.

Тому хочу заспокоїти чиновників Євросоюзу, які інколи занадто прямолінійно інтерпретують євроінтеграційний курс нашої держави. Ми ні в кого нічого не просимо, не просили раніше, не просимо і тепер. Проголошений нами курс стосується передусім європейської самоідентифікації українського народу, стратегічних орієнтирів внутрішніх перетворень, логіки поглиблення трансформаційних процесів, політики нової хвилі реформ.

Відповідний курс - це наше внутрішнє завдання, реалізація якого потребує часу і залежить від нас самих.

При цьому маємо виходити з того, що з розширенням Євросоюзу формуються нові можливості поглиблення економічного і політичного співробітництва з майбутніми новими членами ЄС, насамперед з країнами, що утворюють Балтійсько-Чорноморську вісь.

Важливого значення у зв'язку з цим набуває поглиблення стратегічного партнерства з Польщею. Це наше спільне прагнення. Переконаний, що рік Польщі в Україні сприятиме реалізації зазначеної мети.

Україна була, є і завжди залишатиметься об'єктивно зацікавленою у всебічному розвитку багатостороннього

співробітництва з країнами СНД.

Позитивну роль у цьому може відіграти реалізація Угоди щодо формування за участю Білорусі, Казахстану, Росії та нашої держави Єдиного економічного простору. Рішення Верховної Ради про ратифікацію зазначеної Угоди - важливий крок у відповідному напрямі.

Головним для України на нинішньому етапі розвитку є не дилема між інтеграційними альтернативами, а конструктивне взаємовигідне економічне співробітництво. Мова йде про співробітництво не лише в енергетичній сфері, а насамперед у питаннях індустріальної модернізації, освоєнні високих технологій, що на нинішньому етапі розвитку є визначальним.

Повністю поділяю у цьому зв'язку виступ академіка Юрія Миколайовича Пахомова, в якому порушено важливі проблеми геополітичної стратегії нашої держави. Українські політики мають навчитися дослухатися до висновків науки, особливо, коли йдеться про такі авторитети, як академік Пахомов.

Водночас нам належить ще дуже багато зробити, щоб крок за кроком усувати існуючі проблеми у відносинах між нашими країнами, попереджувати небезпеку поглиблення їхнього асиметричного розвитку.

Долаючи неймовірні складнощі, кожна з наших країн по суті наодинці йшла своїм шляхом до утвердження власної незалежності та суверенітету. До цього потрібно ставитися з великою повагою, розуміючи, що всі ми різні, що в кожній державі є власні національні інтереси, з якими потрібно завжди рахуватися.

У зв'язку з цим слід зважати і на остаточну незавершеність "економічного розлучення" колишніх союзних республік, зокрема на проблеми розподілу союзної власності, у тому числі й інтелектуальної, остаточне розмежування кордонів, незавершеність формування національної ідентичності держав тощо. Без комплексного вирішення цих проблем довіра наших держав одна до одної не може бути повною, а без цього можливості реального, а головне - паритетного зближення обмежені.

Ми не повинні заплющувати на це очі, робити вигляд, що таких проблем взагалі не існує. Сприяння їх успішному вирішенню завжди було і залишається нині для мене найвищим політичним пріоритетом.

Хочу відповісти і моїм опонентам, які штучно протиставляють східну і західну політику України, розігрують на цьому власну політичну карту. Таке протиставлення - повне політичне невігластво. Україна перебуває на перехресті геополітичних інтересів. Це не лише складнощі, а й наші об'єктивні переваги, які треба уміти реалізувати.

До того ж - поглиблення регіонального співробітництва повністю відповідає принципам Євросоюзу. В основі цих принципів лежить розуміння, що тільки через співробітництво і партнерство зі своїми сусідами кожна окремо взята країна може максимально реалізувати власний потенціал, гарантувати національні інтереси.

Посилення інтеграційних процесів між нашими країнами може сприяти утвердженню у східній частині європейського континенту зони стабільного соціально-політичного розвитку та високих темпів економічного зростання, у чому кровно зацікавлена європейська і світова спільнота.

З євроінтеграційним курсом повністю узгоджується і наша активна позиція у питаннях, що стосуються оптимізації відносин з Російською Федерацією, виведення їх на рівень реального стратегічного партнерства. Європейська спільнота об'єктивно зацікавлена у такому перебігу подій, у тому числі й у взаємній координації євроінтеграційної політики наших держав.

Йдеться про важливий чинник розширення зони стабільності у європейському просторі, утвердження якої є одним з визначальних пріоритетів Євросоюзу. Ця принципова позиція знайшла всебічну підтримку на Ялтинському саміті "Україна - ЄС", що відбувся у жовтні 2003 року.

У цьому контексті Україна підтримує ідеологію Великої Європи, зокрема утворення у перспективі спільного європейського економічного простору, організованого за принципами вільної торгівлі, де сусідні країни розглядаються не як антиподи, а як рівноправні взаємодіючі суб'єкти.

Особливо перспективною є наша конструктивна взаємодія з Казахстаном, який об'єктивно зацікавлений в європейському векторі нового регіонального утворення, має наміри зблизитися з Європою через "четвірку". Україна може відігравати у цьому функцію сполучної ланки.

Такою ж мірою Україна зацікавлена у взаємовигідному співробітництві з Республікою Білорусь.

Значущим для нашої держави є всебічне поглиблення багатосторонніх взаємовигідних економічних відносин з Туркменістаном, який продовжує залишатися одним з основних торгових партнерів України. Невпинно зростає обсяг прямих українських інвестицій у цю країну.

Водночас формування Єдиного економічного простору не може заперечувати участі України в інших субрегіональних інтеграційних утвореннях, зокрема в ГУУАМ та ОЧЕС. Перевагою цих векторів міжнародного співробітництва є те, що наша держава виступає в них визнаним лідером, ядром регіональної інтеграції.

У новій ситуації особливої ваги набуває ініціативна позиція України і щодо інтенсифікації взаємодії з країнами Центральної Азії та Кавказу, зокрема у розвитку міжнародних транспортно-комунікаційних мереж та освоєнні покладів вуглеводів Каспійського басейну. Поглиблення відповідного співробітництва повною мірою кореспондується з інтересами Євросоюзу. У цих та інших питаннях Україна може стати важливою сполучною

ланкою між Сходом і Заходом.

До активу у зовнішній політиці зараховую відновлення конструктивного діалогу зі Сполученими Штатами Америки, спрямованого на розвиток наших відносин на засадах взаємоповаги, невтручання у внутрішні політичні процеси, усунення бар'єрів на шляху двосторонньої торгівлі та інвестицій.

Загалом я завжди був послідовним у тому, що встановлення міцних партнерських відносин із США, особливо у воєнно-політичній сфері, має для нас стратегічне значення, зокрема з урахуванням євроатлантичної стратегії України, спільних позицій у питаннях боротьби з тероризмом та зміцнення безпеки у Східноєвропейському та Чорноморсько-Каспійському регіонах.

Нам би дуже хотілося завжди бути впевненими в адекватному ставленні до нас і з боку американської сторони.

Ми на це розраховуємо.

Політичне керівництво держави добре усвідомлює сучасні реалії світового устрою, необхідність спільної протидії новітнім глобальним загрозам, міжнародному тероризму.

Водночас Україна завжди виступала і виступатиме за максимальне використання авторитету Організації Об'єднаних Націй у вирішенні найгостріших проблем колективної безпеки, за створення об'єктивних передумов, які б не лише урівноважували надзвичайно небезпечні деструктивні процеси сучасного світового розвитку, а й попереджали їх.

Йдеться насамперед про спільний пошук механізмів, реалізація яких забезпечила б у глобальному вимірі зближення держав за рівнем життя. Світ, де не звужується, а весь час поглиблюється небезпечний розрив між багатими та бідними державами, не може бути стійким. Відстоювання людської гідності, прав та свобод кожної особи, як і реальна демократизація всіх сфер суспільного життя, можливі лише на основі вирішення зазначеної проблеми.

Твердо переконаний і в тому, що українська дипломатія має на порядок активніше працювати у напрямі дальшого зміцнення наших відносин з Китаєм, Туреччиною, Індією, Пакистаном та Іраном, іншими країнами Близького Сходу та Латинської Америки. У нас багато спільних інтересів, а це - надійна основа для економічної взаємодії та взаєморозуміння.

* * *

Я докладно зупинився на проблемах не лише економічного, а й соціально-політичного та зовнішньополітичного розвитку з урахуванням того, що ключ до відчутного суспільного прогресу на новому етапі нашого поступу перебуває у площині їхнього комплексного вирішення. Саме такої узгодженості з різних причин, у тому числі і через відсутність необхідної взаємодії уряду та парламенту, нам раніше бракувало.

Власне, наукова дискусія на нашій конференції підтвердила, окрім іншого, і цей висновок. Я вдячний за висловлені думки і пропозиції. Гадаю, що насамперед уряд, Президія НАН України має їх уважно вивчити і узагальнити.

І ще про одне.

Осмислюючи шляхи утвердження нової стратегії, основні принципи якої всебічно обговорювалися на конференції, ми, зрозуміло, прагнемо якнайповніше ввібрати весь позитивний досвід західних країн, спиратися на нього.

Разом з тим світова практика промовисто свідчить: жодна країна, що досягла помітних успіхів у розбудові власної держави, не збочувала на шлях сліпого копіювання чужого досвіду, зокрема і у розв'язанні нагальних економічних питань.

Щодо відомих країн, з якими пов'язується так зване економічне чудо (Японія, Франція, Німеччина), нових індустріальних держав, то кожна з них максимально спиралася не лише на власну економічну специфіку, а й на історичні традиції, генетичне коріння, властивості національного характеру, культуру своїх народів.

Це ж саме можна сказати й про такі країни, як Туреччина, Єгипет, Саудівська Аравія, Таїланд, Китай, В'єтнам та інші, що сьогодні швидко прогресують.

А ми, з одного боку, заявляємо про свої наміри розбудувати міцну, суверенну державу, з другого - весь час комусь б'ємо чолом, хизуємося тим, що прагнемо бути "такими, як усі", "не відрізнятися від інших".

Тут є глибока суперечність. За роки незалежності у нас так і не з'явилося конче потрібного для зміцнення нашої держави почуття національної гідності, впевненості в собі. Колоніальне минуле міцно тримає нас у своїх лаптах, не дозволяє випрямитися, підійняти голову, заявити про себе. І справа тут не в нашій своєрідності, не в пошуках конструкції принципово нового українського колеса. Слід зрозуміти інше: те, що Захід пройшов за кількесот років, нам належить пройти за декілька десятиліть.

Політики, котрі не розуміють цих реалій, для яких освячена авторитетом західного чиновника "стандартна матриця" є понад усе, ніколи не матимуть перспективи. Я себе таким не вважаю.

Шановні учасники конференції! У жовтні поточного року відбудуться президентські вибори. Користуючись можливістю ще раз хочу запевнити вас, співвітчизників, високих представників міжнародної спільноти, що беруть участь у нашій конференції, що все робитиму, щоб вибори нового глави держави відбулися цивілізовано, на

демократичній основі, у повній відповідності з чинним законодавством.

Водночас суспільство має чітке уявлення стосовно процесів, які розвиватимуться після виборів. Йдеться про перспективи поглиблення розпочатих трансформаційних перетворень, а також всього комплексу проблем, які стосуються насамперед дальшого зміцнення державності та суверенітету України.

З урахуванням цього ключовим моментом президентських виборів нинішнього року має стати забезпечення наступності державної політики у соціальній, економічній та політичній сферах. Опитування, проведене Національним інститутом стратегічних досліджень, вказує на те, що більшість населення України повністю поділяє зазначену позицію.

І це має своє пояснення. Перше десятиріччя незалежності внаслідок складного комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників, у тому числі і припущених помилок, характеризувалося значними суперечностями, супроводжувалося надто великими втратами в економіці та життєвому рівні населення України.

Разом з тим за ці роки Україні вдалося значною мірою подолати найбільш гострі проблеми початкового етапу становлення незалежної держави, кардинального реформування всіх без винятку сфер суспільного життя і насамперед - економічної системи.

Покладено край тривалій і руйнівній трансформаційній кризі, чотири роки поспіль відбувається швидке економічне зростання.

Неухильно, хоча і надто повільно, зростає добробут населення.

Відбувається складний процес формування української політичної нації.

Окреслилися певні позитивні здобутки і в духовній сфері.

Держава демонструє спроможність адекватно реагувати на нові небезпечні виклики міжнародного характеру, зміцнювати обороноздатність, захищати суверенітет і територіальну цілісність.

У зв'язку з цим підкреслюю: визнаючи неминучість корегування державної політики відповідно до програмно-ідеологічних настанов майбутнього глави держави, маємо все зробити, щоб забезпечити наступність курсу держави як необхідну умову збереження позитивних здобутків суспільного розвитку.

Це вимагає конструктивного підходу та відповідальності з боку всіх без винятку політичних сил за проведення виборів у сприятливій політичній атмосфері. Зазначене стосується як сил, що належать до нинішньої парламентської більшості, так і опозиції. Опозиційні політичні сили мають виступати носіями альтернативних програм і шляхів суспільного розвитку, а не лише гучних популістських гасел.

Повторюю: суспільство цілком справедливо з великим застереженням сприймає будь-які схеми передвиборчого процесу, які ставлять за мету реалізацію суто власних амбіцій окремих політиків. Цього припуститися ми не маємо права.

Водночас слід попередити будь-які спроби втручання зовнішніх сил у виборчі перегони України.

Проведення чесних, прозорих і демократичних виборів Президента України слід розглядати і як один з ключових чинників прискорення євроінтеграційних процесів, налагодження продуктивних відносин з провідними демократіями, поліпшення міжнародного іміджу Української держави. Впевнений саме у такому перебігу подій. Розраховую на мудрість і громадянську відповідальність кожного.

Дякую за увагу.

Президентський вісник. - 2004. - 28 квітня. - С.5,6.